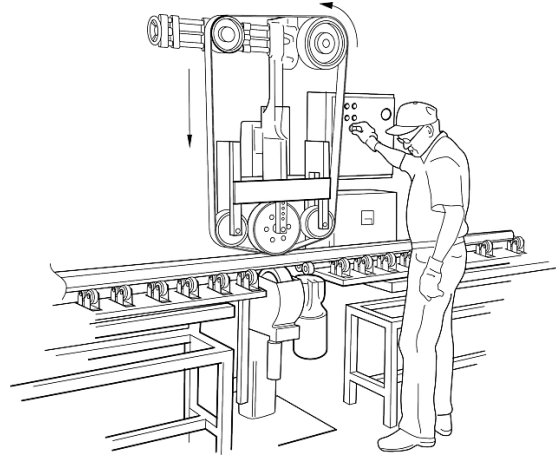

Funded by
the European Union

MƏHSULUN EKOLOJİ İZİ METODOLOGİYASININ AZƏRBAYCANIN İXRACYÖNÜMLÜ İSTEHSALÇILARINA TƏTBİQİ

Giriş

2013-cü ildə Avropa Komissiyası (AK) məhsulların və təşkilatların ekoloji performansını ölçmək və məlumat vermək üçün ortaq metodologiyanın istifadəsinə dair tövsiyə yayımlamışdır.¹ Bu tövsiyə Avropa İttifaqının (Aİ) Yaşıl Məhsullar üzrə Vahid Bazar (YMVB) təşəbbüsünün bir hissəsi idi və istehlakçılar üçün şəffaflıq, məhsulların ekoloji cəhətdən təmiz kimi bazara çıxarmaq istəyən şirkətlər üçün isə əlavə xərclərə səbəb olan “yaşıl” və ya dayanıqlılıqla əlaqəli etiketlərin sonsuz siyahısına cavab olaraq ortaya çıxdı. Aİ YMVB çərçivəsində 280-dən çox könüllü şirkət və təşkilat ya Məhsulun Ekoloji İzi (MEİ) və ya Təşkilatın Ekoloji İzi (TEİ) vasitəsilə ətraf mühitin izlərini hesablamaq üçün lazım olan tələbləri öyrəndi.

Məhsulun Ekoloji İzi (MEİ) metodologiyası

MEİ əmtəə və ya xidmətin öz həyat dövrü boyunca ətraf mühitə təsirinin çox meyarlı ölçülməsidir. MEİ ilə əlaqəli məlumatlar əmtəə və xidmətlərin təchizat zənciri fəaliyyətləri (xammalın hasilatından tutmuş istehsal və istifadə mərhələsinə, tullantıların utilizasiyasına qədər) nəzərə alınmaqla, onların ətraf mühitə təsirlərini azaltmaq məqsədi ilə hazırlanır. Qısacası, MEİ məhsul və ya xidmətin ətraf mühitə təsirlərini kəmiyyətinə göstərən Həyat Dövrü Qiymətləndirilməsinə (HDQ) əsaslanan və Aİ tərəfindən tövsiyə olunan alətdir. Bütün bunları resurs, material və ya enerji axınlarının ətraf mühitə təsirini modelləşdirməklə və istehsal əlaqəli tullantı axınlarını daha yaxşı müəyyən etmək üçün məhsulun təchizat zəncirini nəzərdən keçirməklə edilir.

MEİ metodunun HDQ ilə əhəmiyyətli oxşarlıqları olsa da, onunla eyni deyil. HDQ məhsulun həyat dövründə ekoloji təzyiqləri, faydaları, mübadilələri və mümkün təkmilləşdirmə sahələrini kəmiyyətə qiymətləndirən standartlaşdırılmış metodologiyadır. HDQ məhsulun mərhələlərini (istehsal, daşıma, istifadə və son istifadə vaxtı kimi) araşdırır. Ayrı-ayrılıqda, MEİ HDQ-nin yerinə yetirilməsinin bir üsuludur, lakin daha ardıcıl, etibarlı və təkrarlana bilən nəticələr təqdim etmək üçün əlavə gücə malikdir. Bunun səbəbi MEİ metodologiyasının HDQ-ya nisbətən az çevik olmasıdır. Məlumatların keyfiyyətinə dair daha ciddi tələblərə qoyur və şərh azadlığını azaldan verilənlər bazalarının ölçülməsini və standartlaşdırılmasını təmin edir.²

Azərbaycanda HDQ-nin tətbiqi üzrə çətinliklər və imkanlar

Çoxmillətli müəssisələr əməliyyat səmərəliliyini artırmaq və rəqabət üstünlüyü (daha dayanıqlı məhsullar istehsal etməklə və səyləri ətraf mühitin etiketləmə sxemləri vasitəsilə çatdırmaqla) əldə etmək üçün müxtəlif

məhsullarda HDQ-nin tətbiqinə öncülük etmişlər. Maliyyə resurslarının mövcudluğu və etibarlı məlumat inventarları da bu səyləri asanlaşdırıb. Məsələn, Midwest Research Institute (Midwest Tədqiqat İnstitutu) tərəfindən 1969-cu ildə Coca-Cola Company içki qabları üçün həyata keçirilən HDQ Azərbaycanda aparılan ilk HDQ tədqiqatlarından biri hesab olunur. Hazırda bir çox böyük sənaye şirkətlərinin öz HDQ mütəxəssisləri var və bu metodologiyayı öz tədqiqat və təkmilləşdirmə fəaliyyətlərinə inteqrasiya edə bilirlər. Bu gün ölkədə fəaliyyət göstərən transmilli korporasiyalar həm də MEİ tədqiqatlarının inkişafı və tətbiqi üçün əsas namizədlər və potensial tərəfdaşlardır, çünki bu, onların Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə, xüsusilə də üzv dövlətlərdən şirkətləri (xüsusilə böyük və transmilli şirkətləri) dayanıqlı inkişaf məlumatlarını öz hesabat dövrünə inteqrasiyasını təşviq etməyi tələb edən SDG 12 (məsul istehlak və istehsal) üzrə öhdəliklərini daha da gücləndirəcək. Bununla belə, Azərbaycan bu cür səyləri daha da dəstəkləmək üçün dayanıqlı inkişaf üzrə milli hesabat siyasətini qəbul etməli, həmçinin Kiçik və Orta Müəssisələri (KOB) əhatə etməlidir.³

Bərpa olunan enerji şirkətləri də Azərbaycanda fəaliyyətlərini genişləndirərək HDQ-nin tətbiqi üçün əlavə imkanlar yaratdıqları üçün MEİ-nin sınaqdan keçirilməsi üçün maraqlı nümunə təşkil edir. Məsələn, Səudiyyə Ərəbistanının ACWA Power şirkəti bu yaxınlarda Azərbaycanın Energetika Nazirliyi ilə 240 MVt gücündə külək elektrik stansiyası layihəsinin hazırlanması və istismarının həyata keçirilməsi haqqında saziş imzalayıb. Onun diffuziya texnologiyası sektor məhsuldarlığına nail olmaqla yanaşı, əsas biliklərin, innovasiyaların, eləcə də əsas təcrübə və prosedurların ötürülməsinə də imkan verəcək⁴. Bundan əlavə, bu şirkətlərin dəyər zəncirləri Azərbaycandakı birbaşa əməliyyatları əhatə etdiyinə görə onların ətraf mühitə global təsirlərini qiymətləndirmək səylərinin bir hissəsi olaraq gələcək HDQ və karbon/su izi tədqiqatları üçün imkan yaradırlar.

MEİ şirkətim üçün nə ifadə edir?

Hər bir istehsalçı və ya təchizatçı məhsulların idarə edilməsi üçün əsas dayanıqlılığın təmin olunmasına görə məsuliyyət daşıyır. Beləliklə, HDQ qərar qəbul etmə prosesinin ətraf mühitə potensial təsirlərini hərtərəfli təhliləyə yönəlmiş bu konsepsiyanın praktiki həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. HDQ MEİ (Məhsulun Ekoloji İzi) və TEİ (Təşkilatın Ekoloji İzi) metodlarının elmi və metodoloji əsasını təşkil edir. MEİ müəssisələrə öz istehsal prosesini aktiv və strateji cəhətdən təkmilləşdirməyə (məsələn, dizaynı yenidən nəzərdən keçirmək, resurs dövrlərini bağlamaq və ya əlavə məhsulları yeni məqsədlər üçün istifadə etmək) imkan verir. Bu, Bu, onlara

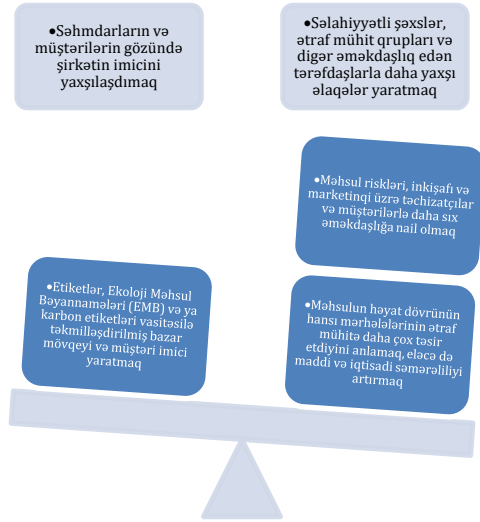
¹ Mənbə: https://www.eu4environment.org/news/the-potential-applicability-of-the-pef-methodology-for-azerbaijani-enterprises/#_ftn1

² Mənbə: https://www.meti.go.jp/committee/kenkyukai/sangi/lca/pdf/001_04_00e.pdf

³ Mənbə: <https://sdgs.un.org/goals>

⁴ Mənbə: [idem as above](#)

istehsalın səmərəliliyini artırmaqda kömək edir və ilk növbədə tullantıların yaranmasının qarşısını almaq üçün istehsal modellərini dəyişdirir. Verilənlər bazası və hesablama üsulları təklif etməklə yanaşı, MEİ şirkətlərə öz sektorları və ya kateqoriyaları daxilində irəliləyişlərini müqayisə etmək məqsədilə məhsul qruplarına ümumi qaydalar da verir. Müəssisələr də öz növbəsində öz ətraf mühit göstəricilərini rəqiblərlə müqayisədə daha yaxşı başa düşə və nümayiş etdirə bilirlər (bençmarkinq həm də reputasiya yaratmaq və istehlakçıların gündəlik həyatında yüksək qiymətləndirilən dayanıqlı və ekoloji cəhətdən təmiz mal və xidmətlər yaratmaq üçün güclü stimuldur). Beləliklə, xüsusilə Aİ Vahid Bazarı kimi dinamik və rəqəbətlili bir bazarda ekologiya sahəsində qənaətbəxş göstəricilərə malik icraçı olmaq istənilən şirkət üçün yaxşı biznes perspektivləri və sağlam strategiyalar təmin edə biləcək əlavə dəyərdir. Əlavə olaraq, MEİ-nin tətbiq edilməsi üçün sövqedic motivlər və ya təşviqlər də ola bilər:

Azərbaycan sektorları öz idxal və ixrac profillərinə əsasən MEİ standartlarını qəbul etmək potensialına sahibdir

Azərbaycanın ixrac profilində əsasən enerji sektoru, ondan sonra kənd təsərrüfatı və minerallar (2019-cu ildə ixracın 90%-dən çoxunu enerji və minerallar təşkil edib) üstünlük təşkil edir.⁵ 2018-2019-cu illərdə tərəvəzlər ikinci ən böyük ixracat, metallar və qiymətli daşlar isə üçüncü olub.⁶ Digər müvafiq ixrac sektorlarına kimya, maşınqayırma, qida (xüsusilə üzüm), içkilər, neft və təbii qaz, dəmir və polad, əlvan metallar və digər məhsullar daxildir. İdxal məhsullarına dəmir və polad, maşınlar, qida (xüsusilə ət və süd məhsulları) və içkilər daxildir.⁷

İxrac yönümlü şirkətlər üçün MEİ-nin potensial faydaları

MEİ və TEİ metodlarından istifadə Aİ-nin Vahid Bazarına məhsul ixrac etmək istəyən hər bir şirkət üçün könüllü seçimdir. MEİ və TEİ metodlarının ardıcıl davam edən tətbiqi üçüncü ölkə şirkətlərinin Aİ-nin müxtəlif daxili bazarlarında mövcud olan çoxsaylı tələblərə riayət etmə ehtiyacını azalda bilər. MEİ və TEİ-nin istifadəsinə əsaslanan tək bir araşdırma, həmçinin özəl və ictimai sxemlər üzrə müxtəlif tələblərə, eləcə də müxtəlif Aİ Üzv Dövlətlərinin tələblərinə (şirkətlər üçün inzibati xərclərin azaldılmasına səbəb olacaq) riayət etmək üçün istifadə edilə bilər.⁸ Digər fayda ondan ibarətdir ki, bu iki üsul gələcək sxemlər və etiketlər üçün təminat yaradaraq, şirkətlərə dayanıqlılıq səylərini nümayiş etdirməyə kömək edəcək. "Yaşıl" və ya AB hüdüdlərindən kənarda istehsal olunan ekoloji cəhətdən təmiz məhsullar da şirkətin ətraf mühitlə bağlı iddialarına istehlakçıların artan inamından faydalanacaq.⁹

EU4Environment çərçivəsində MEİ-nin tətbiqi

2019-cu ildən etibarən Aİ tərəfindən maliyyələşdirilən EU4Environment (Aİ Ətraf Mühit Naminə) proqramı digər Şərq Tərəfdaşlığı (ŞT) ölkələri ilə yanaşı, yaşıl inkişaf yolunun davam etdirilməsində Azərbaycanı da dəstək verir. EU4Environment təbii kapitalı qorumaq və ondan daha yaxşı istifadə etmək, insanların ekoloji rifahını artırmaq və yaşıllaşdırmanı stimullaşdırmaq məqsədi daşıyır. Təşəbbüsləri siyasət və qanunvericilik dəyişikliklərinin həyata keçirilməsinə kömək edir, planlaşdırma və investisiyaları daha da yaşıllaşdırır, eləcə də yeni biznes modellərini qəbul etməklə və yaşıl iş yerləri yaratmaqla innovativ texnologiyaların mənimsənilməsinə stimullaşdırır. Bunun səbəbi, EU4Environment-in daha yaşıl qərarların qəbulu, dairəvi iqtisadiyyat, smart ekoloji qaydalar, ekosistemin qorunması və bilik mübadiləsinə vahid strateji çərçivəyə inteqrasiya etməsidir.

Hazırda ŞT regionunda MEİ metodologiyası EU4Environment vasitəsilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sənaye İnkişafı Təşkilatının (UNIDO) rəhbərlik etdiyi fəaliyyət kimi təbliğ olunur. Burada planlaşdırılan işlərə MEİ-ni mövcud etiketləmə sxemlərinə təqdim etmək üçün mövcud təcrübələrin və maneələrin xəritələşdirilməsi, MEİ vasitəsilə YMBV Təşəbbüsünün imkanları və faydaları haqqında məlumatlılığın və anlayışın artırılması, eləcə də seçilmiş sənayelər üzrə MEİ-nin icra edilməsi və təşviq edilməsinə öncülük edilməsi daxildir.

Bu fəaliyyət yerli maraqlı tərəfləri MEİ-nin tətbiqinin potensial faydaları və təsiri haqqında daha çox məlumatlandıracaq, ŞT regionunda yerli potensial yaradacaq, milli sənayelərin MEİ ilə bağlı potensial siyasətlərə daha yaxşı hazır olmasına kömək edəcək və yerli mütəxəssislər üçün öyrənmə imkanları (pilot tədqiqatlardan istifadə etmək və daha dayanıqlı məhsullara doğru istehsal keçidi üçün konkret təkliflər vermək) təmin edəcək. Bundan əlavə, UNIDO "yaşıl" səylərin və siyasətlərin daha geniş şəkildə dəstəklənməsinə töhfə verən yerli məlumatlandırma və potensialın gücləndirilməsi fəaliyyətlərini təşviq edəcək. Bu təşəbbüsdən əldə edilən məlumatlar həmçinin Avropadan kənar digər regionlarda MEİ-yə uyğun tədqiqatların aparılmasına imkan yaratmaq üçün tövsiyələr hazırlamaq məqsədilə istifadə olunur.

Məsuliyyətdən yayınma

Bu nəşr Avropa İttifaqının yardımı ilə hazırlanıb. Kitabçanın məzmunu yalnız UNIDO-nun məsuliyyətdədir və Avropa İttifaqının fikirlərini əks etdirmir.

Bu kitabça Birləşmiş Millətlər Təşkilatının rəsmi redaktəsi olmadan hazırlanmışdır. Bu sənəddə istifadə olunan təriflər və materialların təqdimatı Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sənaye İnkişafı Təşkilatı (UNIDO) Katibliyinin hər hansı bir ölkənin, ərazinin, şəhərin və ya ərazinin və ya onun hakimiyyət orqanlarının hüquqi statusu, eləcə də onun sərhədlərinin və ya hüduqlarının məhdudlaşdırılması, yaxud iqtisadi sistemi və ya inkişaf səviyyəsi ilə bağlı hər hansı müvəqqəti ifadəsi deyil. "İnkişaf etmiş", "sənayələşdirilmiş" və ya "inkişaf etməkdə olan" kimi təyinatlar statistik rahatlıq üçün nəzərdə tutulmuşdur və inkişaf prosesində konkret ölkənin və ya ərazinin çatdığı mərhələ haqqında qərarı ifadə etmir. Firma adlarının və ya kommersiya məhsullarının qeyd edilməsi onların UNIDO tərəfindən təsdiq edildiyi mənasına gəlmir. Qeyd edilən rəylər, rəqəmlər və təxminlərdən müəlliflər məsuliyyət daşıyır və mütləq UNIDO və onun Üzv Dövlətlərinin fikirlərini əks etdirdiyi və ya təsdiqini daşdığı hesab edilməməlidir.

© – 2023 – UNIDO. Bütün hüquqlar qorunur. Avropa Birliyinin şərtlərinə əsasən lisenziya verilməmişdir.

Qafqaz üzrə Regional Ekoloji Mərkəzin Azərbaycan filiali,
(REC Caucasus)
Aslan Şıxalıyev
Tel: +994-55-622-69-00
E-poçt: aslan.shikhaliev@rec-caucasus.org
Veb: www.rec-azerbaijan.org

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sənaye İnkişafı Təşkilatı (UNIDO)
Tatyana Chernyavskaya
EU4Environment Layihə Meneceri
Tel: +43 1 26 0 26 3106
E-poçt: t.chernyavskaya@unido.org
Veb: www.unido.org

Action implemented by:

⁵Mənbə:

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/09910000922236784/pdf/P17532606988e2056084e603c9c48dc618.pdf>

⁶ Mənbə: <https://trendeconomy.com/data/h2/Azerbaijan/TOTAL>

⁷ Mənbə: [idem](#) as above

⁸ Mənbə: <https://circabc.europa.eu/ui/group/6e9b7f79-da96-4a53-956f-e8f62c9d7fed/library/2820c074-41c7-4666-b379-a8ca08f812ab/details?download=true>

⁹ Mənbə: [Yuxarıdakı kimi](#)